

Agnieszka Biały

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Polska. Wydział Filologiczny

e-mail: agnieszka.bialy@us.edu.pl

ORCID ID: 0000-0002-9752-6652

Elżbieta Pokorzyńska

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Polska. Instytut Komunikacji Społecznej i Mediów

e-mail: e.pokorzynska@ukw.edu.pl

ORCID ID: 0000-0001-7918-8226

Danuta Szłapińska

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Wł. Bełzy w Bydgoszczy, Polska

e-mail: danutasz47@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4379-5838

W

spółczesne publikacje bibliofilskie na przykładzie prac Włodzimierza Rudnickiego. Problemy archiwizacji i dokumentacji.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/FT.2019.006>

Tekst jest opublikowany na zasadach niewyłącznej licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-ND 4.0).

Dr Agnieszka Biały jest starszym wykładowcą w Zakładzie Historii Książki i Bibliotek Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Obszarem zainteresowań naukowych jest historia rzemiosła introligatorskiego, zabytkowe kolekcje biblioteczne oraz sztuka książki. Publikowała artykuły m.in. na temat: *Opis i katalogowanie zabytkowych opraw książkowych – przegląd dotychczasowych metod* (2010), *Warianty radełek wizerunkowych na szesnastowiecznych oprawach książkowych w Zabytkowej Bibliotece oo. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie. Analiza kompozycji i tematów ikonograficznych wybranych tłoczeń* (2015), *Identyfikacja i bezpieczeństwo kolekcji. Systemy znakowania zbiorów bibliotecznych – perspektywa historyczna i współczesna* (2019).

Dr Elżbieta Pokorzyńska jest adiunktem w Instytucie Komunikacji Społecznej i Mediów Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. W badaniach zajmuje się problematyką oprawoznawczą, obok licznych artykułów opublikowała: *Aleksander Semkowicz 1885–1954. Introligator, mickiewiczolog, bibliofil* (1992), *Z dziejów introligatorni Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. dr. Witolda Bełzy w Bydgoszczy* (2013) oraz *Jan Recmanik 1874–1949: artysta introligator* (2014). Zajmowała się także tematyką bibliofilską w artykułach: *Kartki z dziejów Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie. Spotkania* (2008), *Gdy bibliote-*

karz jest bibliofilem. Henryk Filipowicz-Dubowik (1930–2015) (2017), a także jako kurator wystawy „Druki warszawskich towarzystw bibliofilskich 1921–1996” (1997).

Lic. Danuta Szłapińska jest bibliotekarzem zatrudnionym w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Bydgoszczy. Zajmuje się tematyką bibliotekarską. Publikowała artykuły w „Universitas Gedanensis”: *Rozwój biblioteki bez e-booków?* (2015), [rec.] *O bibliotekach po mojemu* J. Wojciechowskiego (2015), *Kronika biblioteki jako materiał dokumentujący działalność biblioteki w okresie od 1951 do 1973 roku* (2016), występowała na konferencji naukowej z referatem „Rola i zadania bibliotekarza w bibliotece dla dzieci w świetle Kroniki bibliotecznej” (2017).

Słowa kluczowe: druki bibliofilskie; bibliofilstwo; Włodzimierz Rudnicki; archiwizacja; egzemplarz obowiązkowy; Biblioteka Jagiellońska; Biblioteka Narodowa; NUKAT

S **treszczenie. Cel:** Wydawnictwa bibliofilskie cechują się nieprzeciętnymi walorami estetycznymi. W powstawaniu współczesnych polskich edycji bibliofilskich znaczący jest udział Włodzimierza Rudnickiego. Choć druki bibliofilskie podlegają przepisom o egzemplarzu obowiązkowym, to są słabo obecne w zbiorach bibliotecznych. **Metoda:** Przy użyciu metod analityczno-opisowej i historyczno-artystycznej ukazano dorobek projektantki W. Rudnickiego. Materiał statystyczny zebrano w drodze przeszukiwania baz katalogowych; następnie poddano go analizie. **Wnioski:** Zasoby bibliotek są dalece niekompletne w segmencie wydawnictw bibliofilskich, co nie tylko ogranicza dostęp dzisiejszym czytelnikom, ale jest uszczerbkiem w materiale archiwalnym, zachowywanym dla przyszłych pokoleń. Konieczne jest poszukiwanie rozwiązań mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku.

Wstęp

Edycje bibliofilskie powstają i funkcjonują na rynku książki w inny sposób niż publikacje komercyjne. Rzadko wychodzą poza środowisko bibliofilskie, mają ograniczony nakład, są doceniane i prawidłowo odczytywane tylko w środowisku miłośników książek. Nie przestają przez to składać się na dorobek kulturalny narodu, który podlega prawem określonej archiwizacji dla przyszłych pokoleń.

Zadanie zbadania, czy druki bibliofilskie są gromadzone i zachowywane przez biblioteki, było przedmiotem pracy licencjackiej Danuty Szłapińskiej¹. Choć uzyskane wyniki potwierdziły przeczecucia, że biblioteczne zbiory druków bibliofilskich są niekompletne, to dane statystyczne uzyskane w szczegółowej analizie zaskoczyły skalą braków. Postanowiono podzielić się tymi wynikami ze światem bibliotekarskim, by wywołać zainteresowanie i wpłynąć na wzrost aktywności bibliotekarzy w gromadzeniu druków bibliofilskich.

Bibliofilstwo

Bibliofilstwo definiowane jest jako miłośnictwo, znawstwo i zbieractwo książek. Owo miłośnictwo ma wiele aspektów, dotyczy nie tylko treści, lecz także

¹ D. Szłapińska, *Archiwizacja i dokumentacja współczesnych druków bibliofilskich na przykładzie twórczości Włodzimierza Rudnickiego*, praca licencjacka, prom. Z. Kropidłowski, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2018.

formy publikacji. Przesłanką dla gromadzenia księgozbioru są nie tyle potrzeby czytelnicze, ile sama chęć posiadania książek, dobranych w przemyślanej kolekcji. Bibliofilstwo nie polega jedynie na gromadzeniu książek, ale nierozzerwalnie związane jest z poświęcaniem drukom uwagi, odnoszeniu się do nich z większym zainteresowaniem niż przez ogół czytelników. Dążenie do jak najlepszego poznania wszystkich elementów składowych cymeliów, takich jak papier, oprawa, rodzaj zastosowanej czcionki, układ graficzny oraz ilustracje dało podwaliny do rozwoju bibliologii jako nauki, ze szczególnym uwzględnieniem historii książki. Kolekcjonerstwo ma charakter prywatny, wręcz egoistyczny, ale bibliofilstwo ma też wymiar publiczny i towarzyski. Bibliofile chętnie dzielą się swą wiedzą i radością posiadania, prowadzą działania popularyzacyjne poprzez wystawy i prelekcje. Dla zyskania rozmówców do prowadzenia rozmów o ukochanych książkach skupiają się w zorganizowanych i nieoficjalnych grupach². Istnieje jeszcze jeden aspekt, którego w ogóle nie uwzględniła przytoczona definicja: będąc specjalistami – teoretykami od estetyki druku, angażują się w działania wydawnicze, pragnąc być twórcami perfekcyjnych edycji, które będą stanowiły wzór do naśladowania.

Wydawnictwa bibliofilskie

Przestrzenią wypowiedzi estetycznej są obszary materialne i pozamaterialne rozumiane jak kompozycje sformułowanych myśli. Wydawnictwa zaliczane do grupy bibliofilskich łączą przestrzenie książki, uwzględniając wybór czcionek, skład, spójne połączenie ilustracji z tekstem, czy też rodzaj papieru. Operując estetyką jako częścią filozofii zmysłów, wchodzimy w plan świadomego kreowania poprzez dobór materii czy koloru. W samym tylko papierze mieści się różnorodność faktury, gramatury, tonacji barw, poszczególnych elementów strukturalnych bloku i oprawy. Podobnie i format wydawniczy jest obszarem eksperymentu wychodzącego poza ramy przyjętych standardów³. Umiejętne operowanie poszczególnymi obszarami kompozycji wydawniczej książki pozwala uzyskać artefakt daleko wybiegający poza funkcję tekstową druku⁴.

Polskim wydawnictwom bibliofilskim daleko do wytworności wydawnictw francuskich czy niemieckich, ale mieli przecież polscy bibliofile lepsze okresy, jak choćby początki zorganizowanego ruchu bibliofilskiego na początku XX w., wyrażające się poprzez krakowskie i lwowskie czasopisma „Ekslibris” i „Silva Rerum”, druki warszawskie wychodzące spod rąk Adama Półtawskiego, Tadeusza Ostoja-Chrostowskiego czy szlachetne druki wileńskie.

W okresie powojennym w działaniach edytorskich bibliofile ciągle zmagali się z szeregiem niemożności: cenzurą, brakami papieru, kolejkami w drukarniach.

² *Bibliofilstwo*, [w:] *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer i in., Wrocław 1971, szp. 148; J. W. Gomulicki, *Bibliofilstwo i bibliomania. Z galerii warszawskich kolekcjonerów*, [w:] *Bibliofilstwo warszawskie*, („Sesje Varsavianistyczne” 7), Warszawa 1998, s. 10–11; A. Skrzypczak, *Quo vadis bibliophiliae?*, Konspekt, 2013, nr. 2, s. 53–56.

³ Standardy w formatach wydawniczych przybliży przewodnik projektanta. M. Mitchell, S. Wightman, *Typografia książki. Podręcznik projektanta*, Kraków 2012, s. 28–31.

⁴ O jedności treści i formy pisano wielokrotnie, był to też obszar teoretycznych poglądów, o których pisał m.in. J. Sowiński, *Sztuka typograficzna Młodej Polski*, Wrocław 1982, s. 7–14.

Nieraz wstydzieli się formy swych publikacji: ponurych, powielaczowych, odbitych na najgorszym papierze. Na tym tle pojawiały się nieliczne perełki: prace Konstantego Sopoćki, Zygryda Gardzielewskiego, Leona Urbańskiego, Przypkowskich, wydawnictwa bibliofilskie Biblioteki Narodowej oraz okazjonalne publikacje PIW-u.

Przemiany ustrojowe stworzyły rynek dla usług wydawniczo-poligraficznych, z czego bibliofile żywiłowo korzystali, choć doskwierał im kres rządowych dotacji. Działalność wydawnicza uległa przekształceniu: już nie towarzystwa, ale poszczególni bibliofile, często nie posiadający żadnych umiejętności i doświadczeń edytorskich, zaczęli podejmować inicjatywy wydawnicze. W takim właśnie momencie, w końcu lat 90. XX w. w środowisku bibliofilskim pojawił się Włodzimierz Rudnicki i włączył się aktywnie w jego poczynania, szczególnie na polu wydawniczym. Pośrednicząc w procesie wydawniczym pomiędzy bibliofilem-nakładcą a zakładem poligraficznym, spowodował, że wielu bibliofilów nie posiadających żadnego doświadczenia wydawniczego zdecydowało się wydać własne druki. Rudnicki stał się głównym projektantem wydawnictw środowiska bibliofilskiego, dzięki czemu wzrósł poziom estetyki polskich druków bibliofilskich.

Życie i działalność Włodzimierza Rudnickiego⁵

Włodzimierz Rudnicki urodził się w Łodzi 1 stycznia 1942 r. Jest absolwentem Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Studiował na Wydziale Malarstwa i Grafiki w latach 1962–1968, w pracowniach: prof. Wacława Taranczewskiego – malarstwo i prof. Mieczysława Wejmiana – grafikę (wkłęsłodruk). Dyplom (z wyróżnieniem) uzyskał z malarstwa w 1968 r. Po studiach wrócił do Łodzi. Od 1968 r. był członkiem Związku Polskich Artystów Plastyków (od 1978 r. członek zwyczajny), od 1999 r. pozostaje poza ZPAP. Po studiach przez siedem lat pracował etatowo w zawodzie plastyka w trzech różnych instytucjach. W tym czasie uczestniczył w seminariach dla projektantów przemysłowych organizowanych przez Instytut Wzornictwa Przemysłowego w Warszawie.

Od roku 1975 wykonuje wolny zawód jako projektant graficzny. Wykonywał (również za pośrednictwem Zakładów Artystycznych ZPAP) różnego rodzaju prace projektowe: druki akcydensowe, plakaty, znaki firmowe, medale, projekty wnętrz i ich wyposażenia. Był stałym, wieloletnim projektantem różnych instytucji i imprez, m.in.: Łódzkich Zakładów Kinotechnicznych PREXER, dla których stworzył pierwszy w swym dorobku znak firmowy (1968), Międzynarodowych Targów Łódzkich (zaprojektował i wymyślił nazwę nagrody „Złota Nitka”), oraz Teatru Lalki i Aktora „Pinokio” w Łodzi.

W połowie lat 90. XX w. zbliżył się do środowiska bibliofilskiego, początkowo jako kolekcjoner książek i uczestnik aukcji antykwarskich. W 2000 r. wstąpił do Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki, w którym obecnie pełni funkcję wiceprezesa. W późniejszym okresie został także członkiem Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie. Artystyczne wykształcenie i doświadczenie w projektowaniu zostało dostrzeżone i wykorzystane przez bibliofilów, którzy zaprosili Włodzimierza

⁵ Rozdział powstał na podstawie informacji uzyskanych od Włodzimierza Rudnickiego.

Rudnickiego do współpracy przy projektowaniu artystycznych książek oraz dyplomów okolicznościowych, a także czasopisma „Akapit”, które Rudnicki redagował wspólnie z Romanem Nowoszewskim i Edwardem Towpikiem.

Bibliofilska aktywność Rudnickiego nie ogranicza się do działań wydawniczych. W ostatnim czasie zaangażował się w opiekę nad grobem nestora łódzkich bibliofilów – Przeclawa Smolika. W roku 2017 zmobilizowane przez niego grono łódzkich przyjaciół książki najpierw załatwiło formalności cmentarne, a później ufundowało nowy nagrobek, czcząc w ten sposób jubileusze Stulecia Awangardy, 90-lecia powołania Towarzystwa Bibliofilów w Łodzi i 50-lecia działalności obecnego Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki.

Bibliofilski dorobek Włodzimierza Rudnickiego został doceniony przez środowisko. W roku 2016 Kapituła Orderu Białego Kruka ze Słonecznikiem Lubelskiego Towarzystwa Miłośników Książki nadała mu Order za zasługi w dziedzinie bibliofilstwa, a Rycerski Zakon Bibliofilski z Kapitułą Orderu Białego Kruka w Krakowie wprowadził do swego grona, nadając mu tytuł Dostojnej Makulatury. Otrzymał także odznaczenia państwowe: w 2011 r., z rekomendacji Towarzystwa Bibliofilów w Warszawie, otrzymał odznakę honorową „Zasłużony dla Kultury Polskiej”, a w 2016 r. odznakę „Za Zasługi dla Miasta Łodzi” i został uhonorowany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego brązowym medalem „Zasłużony Kulturze – Gloria Artis”.

W życiu prywatnym Włodzimierz Rudnicki jest niezrównanym gawędziarzem o rozległych zainteresowaniach, zarówno artystycznych, jak i humanistycznych. Błyskotliwy, dowcipny erudyta, udzielający się społecznik. Często bierze udział w różnych spotkaniach bibliofilskich oraz poświęconych tematyce literackiej, na których dzieli się swoją wiedzą literaturoznawczą i księgoznawczą. Kolekcjoner książek, właściciel ogromnej biblioteki, w której znaczące miejsce zajmuje bogata, unikatowa kolekcja druków bibliofilskich i artystycznych.

Druki zaprojektowane przez Włodzimierza Rudnickiego

Włodzimierz Rudnicki zaprojektował setki druków. Podstawą niniejszej analizy jest grupa publikacji wytypowanych przez samego artystę. Z partii kilkudziesięciu druków dostarczonych przez samego Rudnickiego odrzucono kilka, pozostawiając te, które powstały w środowisku bibliofilskim, a zarazem cechują się „bibliofilską” formą⁶.

1. Białoszewski, Miron, *Wywiad*, Dwudziestu Sześciu, t. 6, Łódź: W.Łodzi.Mierz, 2011.
2. Chmielowski, Adam [właśc. Benedykt], *Dwie siedemdziesiątki*, Łódź: W.Łodzi.Mierz, 2014.
3. Gałczyński, Konstanty Ildefons, *Z pieśni Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego. Pieśń pierwsza, trzecia i szósta*, Łódź: W.Łodzi.Mierz, 2007.
4. Ho, Xuan Huong, *Pochwała groty cac-co*, tł. Franciszek Machalski, Warszawa: BARBARAROMANWŁODZIMIERZ, 2000.
5. *Kiedy się kocha*, Łódź: [Teatr Lalki i Aktora „Pinokio”], 1996.

⁶ W pierwotnej wersji opracowania, tj. w pracy dyplomowej Danuty Szłapińskiej, liczba analizowanych druków wynosiła 47.

6. [Klein-Szymańska, Barbara], *Historia poszukiwania bibliofila znaczącego książki Sowizdrzałem czyli Janusza Mikołaja Szymańskiego przygoda z Dylem*, Warszawa–Łódź: Barbara Klein-Szymańska, 2007.
7. [Koman, Dorota], *Dorota Koman*, Łódź: Biblioteka, 1996, ISBN 83-85381-36-8.
8. Koman, Dorota, *Ten jest siódmy / Numberseven*, tł. na j. angielski Małgorzata Kaźmierczak, Łódź: Agencja Wydawnicza Laser Text, 1998, ISBN 83-907831-4-2.
9. Malinga, Andrzej, *Ray duszny i cielski albo opis podróży z Lublina do Rogóżna i jakie były tego konsekwencje*, W.Łodzi.Mierz, t. 5, Łódź: W.Łodzi.Mierz, 2010.
10. Milczarek, Zbigniew, *Schulzowska kaligrafia*, Telegramy stamtąd, t. 2, Tomaszów Mazowiecki: Wojciech Milczarek, 2005.
11. Miłosz, Czesław, *Trzy wiersze Czesława Miłosza inspiracjami dla trzech miedziorytów Wojciecha Jakubowskiego rytowanych w roku 2012*, Gdynia: [Wojciech Jakubowski], 2013.
12. Nowoszewski, Roman, *Janusz Mikołaj Szymański*, Dwudziestu Sześciu, t. 3, Łódź: W.Łodzi.Mierz, 2001.
13. *O piersiach Pieśń nad pieśniami*, wyd. 2, W.Łodzi.Mierz, t. 7, Łódź: [b.w.], 2011.
14. *Piersi osiem Zbigniewa Dolatowskiego na każdy dzień tygodnia i dzień ósmy, na nowo ułożył MieczysławBasiaWłodek*, [b.m.]: MieczysławBasiaWłodek, 2002.
15. Puzdrowski, Edmund, *Wiersze: z Adamem Mickiewiczem i Tomaszem Mannem dla niemieckich przyjaciół / Gedichte mit Adam Mickiewicz und Thomas Mann den deutschen Freunden gewidmet*, tł. na j. niemiecki Karl Dedecius, Gdańsk: [b.w.], 2016, ISBN 978-83-938059-9-8.
16. Sadowski, Waclaw, *Donchichoteria*, Fortis Imaginatio, t. 1, Małe Końskie: Z Bingem, 2005.
17. Straus, Jan, *Dziady na Kaliskiej czyli pierwsza szopka bibliofilska TBP*, Warszawa: towarzystwo biesiad pięciu, 2013.
- 17a. Straus, Jan, *Dziady na Kaliskiej czyli pierwsza szopka bibliofilska TBP*, Warszawa: towarzystwo biesiad pięciu, 2013. [Aneks w uproszczonej formie graficznej.]
18. Straus, Jan, *Przygoda z erratą*, Warszawa: Towarzystwo Bibliofilów Polskich, 2011, ISBN 978-83-920864-1-3.
19. Tuwim, Julian, Loeffler, Małgorzata, *Łódź Tuwima*, Łódź: [b.w.], 2006.
20. Tuwim, Julian, *Przy okrągłym stole / À la table ovale*, tł. na j. francuski Jacques Burko, Tomaszów Mazowiecki: Z Bingem, 2007.
21. *Warszawa Kaliska – limeryki*, Łódź–Warszawa: [b.w.], 2012 .
22. *Wieczór poezji Józefa Czechowicza*, Kartki z przeszłości 1/07, Tomaszów Mazowiecki: Zbigniew Mielczarek, 2007.
23. Wowro, Jędrzej, *Archanioł Michał strącający antychrysta do piekiel: opowiadanie Jędrzeja Wawry ozdobione jego pieczętkom*, W.Łodzi.Mierz, t.1, Łódź: W.Łodzi.Mierz 1999.

Arkadiana

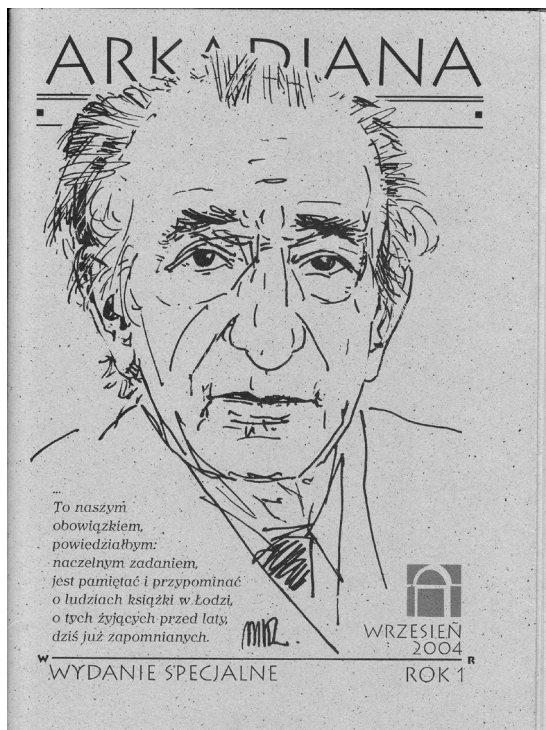
24. Boy [Żeleński, Tadeusz], *O tem co w Polsce dziejopis mieć powinien*, Arkadiana: Nieco dziennik a nie nocnik, S. 1, Nr 1, R. 1, [b.m.w.], 2004.

25. Wyspiański, Stanisław, *Uwagi nad „Poniatowskim” Askenazego. O czci dla bohaterów*, Arkadiana: Szymon Askenazy, S. 2, Nr 1, R. 1, [b.m.w], 2004.
26. Lechoń, Jan, *Dwa cienie*, Arkadiana: Szymon Askenazy, S. 2, Nr 2, R. 1, [b.m.w], 2004.
27. Semkowicz, Aleksander, *O tradycji zawodowej*, Arkadiana: Introligatorstwo, S. 3, Nr 1, R. 1, [b.m.w], 2004.
28. *Arkadiana: Obywatel honorowy miasta Łodzi*, Z. 5, R. 1, [b.m.w], 2004.
29. Andrzejewski, Jerzy, *Kuna Michał*, Arkadiana, Wyd. specjalne, Z. 6, R. 1, [b.m.w], 2004.
- 29a. Kuna, Michał, *Cytaty*, Arkadiana, Wyd. specjalne 1 A, wrzesień 2004.
- 29b. Gawroński, Andrzej, *O Michale Kunie*, Arkadiana, Wyd. specjalne 1 B, wrzesień 2004.
30. *Arkadiana: Bogurodzica*, Z. 8, R. 1, [b.m.w], 2004.
31. [Trembecki, Stanisław], *Przypadek siostry starszej opowiedziany siostrze młodszym*, Arkadiana: Nieco dziennik a nie nocnik, S. 1, Nr 2, R. 2, [b.m.w], 2005.
32. Pokorzyńska, Elżbieta, [Inc. W 1973 roku ...], Arkadiana: Introligatorstwo, R. 2, [b.m.w], 2005.
33. *Ojciec nasz*, Arkadiana: 1475 – 2005, R. 2, [b.m.w], 2005.
34. Wyspiański, Stanisław, *Pociecho moja ty, księżeczko*, Arkadiana: Stanisław Wyspiański, Z. 11, R. 2, [b.m.w], 2005.
35. *Arkadiana: Świątecznie i Noworocznie*, R. 2, [b.m.w], 2005.
36. Jamuszkiewiczowa, Jadwiga, [Inc. Z pozoru ...], Arkadiana: Laur Arkadianów, Wyd. specjalne, [b.m.w], 2007.

Zarówno pod względem zestawu autorów, tekstów (tak pod względem tematu, jak i formy literackiej), oraz pomysłodawców i edytorów, badana próba jest dość dobrą reprezentacją całokształtu współczesnego bibliofilskiego ruchu wydawniczego w Polsce⁷. Wśród tekstów wyróżnia się duża grupa utworów poetyckich, przeważnie przedruków autorów dawniejszych; sporo jest tekstów okazjonalnych, te zwykle wyszły spod pióra samych bibliofilów; wreszcie jest nieco tekstów naukowych, zwłaszcza z zakresu historii, literaturoznawstwa i księgoznawstwa.

W aspekcie autorskim nie jest ten zestaw druków reprezentatywny dla działań wydawniczych Włodzimierza Rudnickiego, gdyż tylko z jedną publikacją występuje tu warszawski bibliofil Roman Nowoszewski, który jest autorem tekstu wielu, można nawet szacować, że ok. połowy wszystkich publikacji opracowanych przez tego projektanta. Brakuje także publikacji wielu środowisk bibliofilskich, a reprezentowane jest tylko łódzkie, warszawskie i jedną pracą – lubelskie i gdańskie, brak np. druków bibliofilów toruńskich, których Rudnicki przygotował sporo. Brak także największego dzieła wydawniczego współczesnych bibliofilów – czasopisma „Akapit” współredagowanego i projektowanego przez Rudnickiego. Przypomnijmy, że taki dobór grupy badawczej wynika z decyzji samego autora, który dostarczył druki (dodajmy, trudno dostępne) do badań.

⁷ Do tego stwierdzenia upoważnia wieloletnia obserwacja i udział w życiu środowiska bibliofilskiego w Polsce.

Il. 1. „Arkadiana” z portretem Michała Kuna kreską W. Rudnickiego (29)

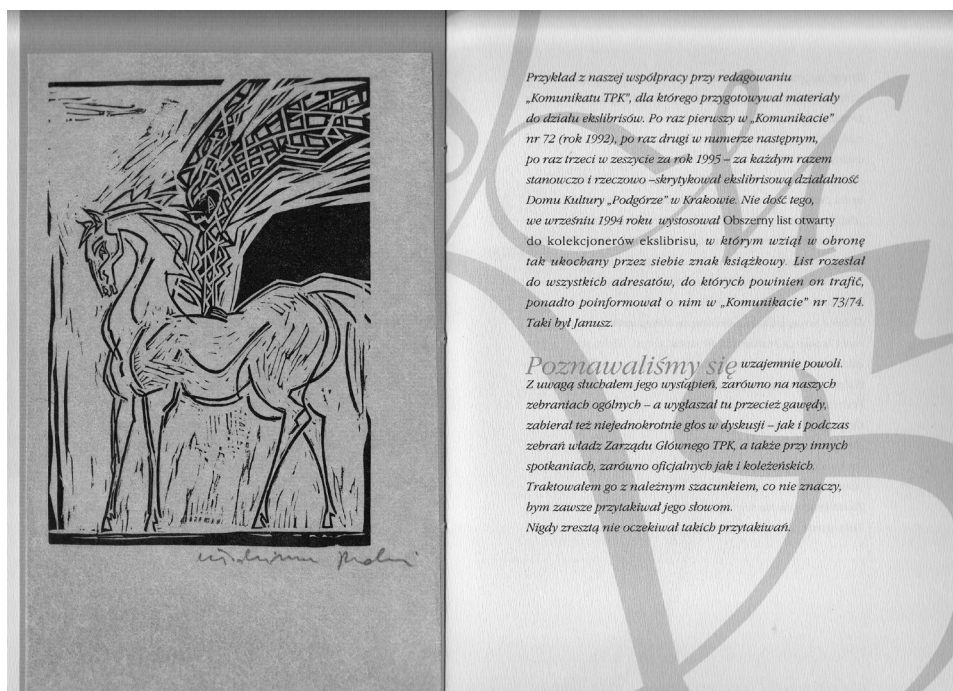
Źródło: *Arkadiana. Obywatel honorowy miasta Łodzi*, R. 1: 2004, z. 5.

Połowa z omawianych druków ukazała się staraniem środowiska łódzkiego. Dla wielu z nich autorem, redaktorem, wydawcą i nakładcą jest sam Włodzimierz Rudnicki. W pracach komputerowych początkowo pomagała mu córka Olga, którą później zastąpili profesjonalni operatorzy DTP: Romuald Kiliś i Marek Krym. Kluczową rolę w realizacji quasi-czasopisma (czy może raczej serii) „Arkadiana” odgrywał Arkadiusz Jabłoński, redaktor naczelny, który także dał (od swego imienia) nazwę czasopismu. Zeszyty tego czasopisma zawierały teksty – pomniki kultury: *Ojciec Nasz* (34) i *Bogurodzica* (30) w podobiznach pierwodruków, a także inne teksty dawne: XVII-wieczny *Dialogus de nativitate* (35) i wiersze Stanisława Trembeckiego (31), wykorzystane dla potrzeb chwili. Przypominano teksty poświęcone Szymonowi Askenazemu autorstwa Stanisława Wyspiańskiego (25), Tadeusza Boya-Żeleńskiego (24), Jana Lechonia (26). Upamiętniano rocznice związane ze Stanisławem Wyspiańskim (jego wiersz poświęcony książkom, 32), z Aleksandrem Semkowiczem (jego tekst wspomnieniowy, 27), z nadaniem Józefowi Piłsudskiemu honorowego obywatelstwa miasta Łodzi (28). Pamięć nestora łódzkich bibliofilów Michała Kuna upamiętniono numerem specjalnym, o potrójnej objętości (29), zawierającym biogram, wspomnienia i cytaty. Także specjalny numer zadedykowano Wojciechowi Jakubowskiemu przy wręczaniu mu ustanowionej *ad hoc* nagrody „Laur Arkadianów” (36).

Prace wydawnicze przy „Arkadianach” wspierał Andrzej Zbieranowski, a jego osobę upamiętniono pośmiertnie książeczką z wierszem Mirona Białoszewskiego

Wywiad (1). Owocem inicjatywy samego Rudnickiego był przedruk drzeworytu twórcy ludowego Jędrzeja Wowry (23) oraz minitomik wierszy K. I. Gałczyńskiego (3). Dwa kolejne druki powstały we współpracy z Teatrem Lalki i Aktora „Pinokio”. Pierwszy z nich zawiera poezje Tuwima dedykowane rodzinnemu miastu (19), drugi – fragmenty dawnych pieśni miłosnych (5); ta ostatnia książeczka to pierwszy bibliofilsko skomponowany druk w karierze zawodowej Włodzimierza Rudnickiego.

Bogaty jest plon współpracy Rudnickiego ze środowiskiem bibliofilskim Warszawy. Jedną z jego wczesnych realizacji bibliofilskich jest wspomnienie Janusza Mikołaja Szymańskiego pióra Romana Nowoszewskiego (12), ozdobione grafiką warsztatową Rudnickiego przedstawiającą pegaza (w części nakładu grafika zrealizowana w technice akwaforty, w części – linoryt). Temuż bibliofilowi poświęcona jest *Przygoda z Dylem*, czyli przedstawienie jego warsztatu ekslibrisologicznego na przykładzie badań pewnego artefaktu (6).

Przykład z naszej współpracy przy redagowaniu „Komunikatu TPK”, dla którego przygotowywał materiały do działu ekslibrisów. Po raz pierwszy w „Komunikacie” nr 72 (rok 1992), po raz drugi w numerze następnym, po raz trzeci w zeszycie za rok 1995 – za każdym razem stanowczo i wręczowo – skrytykował ekslibrisową działalność Domu Kultury „Podgórze” w Krakowie. Nie dość tego, we wrześniu 1994 roku wystosował Obszermy list otwarty do kolekcjonerów ekslibrisu, w którym wziął w obronę tak ukochany przez siebie znak książkowy. List rozszedł do wszystkich adresatów, do których powinien on trafić, ponadto poinformował o nim w „Komunikacie” nr 73/74. Taki był Janusz.

Poznawaliśmy się wzajemnie powoli. Z uwagą słuchałem jego wystąpień, zarówno na naszych zebraniach ogólnych – a wygłaszał tu przecież gawędy, zabierał też niejednokrotnie głos w dyskusji – jak i podczas zebrani władz Zarządu Głównego TPK, a także przy innych spotkaniach, zarówno oficjalnych jak i koleżeńskich. Traktowałem go z należnym szacunkiem, co nie znaczy, bym zawsze przytakiwał jego słowom. Nigdy zresztą nie oczekiwał takich przytakiwań.

II. 2. Pegaz, ozdobna grafika w technice linorytu autorstwa W. Rudnickiego (12)

Źródło: Nowoszewski Roman, *Janusz Mikołaj Szymański*, Dwudziestu Sześciu, t. 3, Łódź 2001.

Pozostałe druki warszawskie związane są z aktywnością towarzysko-bibliofilską grupy osób: Jana Strausa, Barbary Klein-Szymańskiej, Mieczysława Bielenia, Romana Nowoszewskiego i samego Rudnickiego. Grupa ta spotykała się cyklicznie, tworząc podczas kolejnych spotkań drobne prace o wydźwięku erotycznym: wydania biblijnej *Pieśni nad pieśniami* (13, 14) czy druczek zawierający wiersz wietnamskiego poety (4). Z czasem w bibliofilskich spotkaniach zaczęło brać udział więcej osób, jak np. w spotkaniu, podczas którego tworzono i wygłaszano limeryki (21) lub w wystawieniu szopki bibliofilskiej (17), którą zrealizowało „towarzystwo

biesiad pięciu” (nawiązujące do skrótu TBP oznaczającego Towarzystwo Bibliofilów Polskich). Z kolei książka Jana Strausa *Przygoda z erratą* (18) ma charakter nie tyle bibliofilski, ile naukowy, księgoznawczy. Doczekała się nawet recenzji naukowej⁸.

Inicjatorem wydania kolejnej grupy publikacji jest Zbigniew Milczarek. Wśród nich znajdują się teksty własne Milczarka, np. esej poświęcony Brunonowi Schulzowi (10), wiersz przyjaciela – Wacława Sadowskiego (16) oraz utwory poetów minionej epoki: Juliana Tuwima (20) i Józefa Czechowicza (22).

W dorobku projektanckim Rudnickiego liczne są tomiki poetyckie. W omawianej grupie znajdują się dwa tomiki poezji Doroty Koman, będące pierwszymi wydaniem tych utworów (7, 8). Tom wierszy gdańskiego bibliofila Edmunda Puzdrowskiego z ich niemieckimi przekładami dokonany przez zaprzyjaźnionego bibliofila niemieckiego – Karla Dedeciusa (15) – to wznowienie tekstu wydanego przed laty w znacznie uboższej szacie edytorskiej⁹. Tomik z wierszami Czesława Miłosza jest ozdobiony oryginalnymi miedziorytami doskonałego grafika Wojciecha Jakubowskiego (11). Książka została wydana przez samego Jakubowskiego, a wiersze stanowiły dla niego, jak napisał w tytule druku, inspirację dla działań artystycznych.

Na koniec dwie publikacje, mające charakter towarzyskiego żartu, których to akcentów jest zresztą pełno we wszystkich dotychczas omawianych drukach. Książeczka *Ray duszny* (9) stylizowana na stary druk, także w warstwie językowej napisana jest staropolszczyzną. Pod stylizacją językową kryje się błahy tekst, co wzmacnia efekt komizmu. W drugiej, dedykowanej wiekowym jubilatam, wybrano cytaty z *Nowych Aten* Benedykta Chmielowskiego (2), prezentujące staropolskie recepty na długie i zdrowe życie. Oba druki zaopatrzone w reprodukcje renesansowych drzeworytów przedstawiających Marchołta.

Projekty Rudnickiego cechuje bogactwo stosowanych środków typograficznych, które są wyważone i tworzą spójną całość. Projekty są nieschematyczne, każdy druczek jest owocem indywidualnego procesu twórczego.

Cechą szczególną druków Rudnickiego, w przeciwieństwie do typowych publikacji drukowanych zwyczajowo w formacie A5 lub B5, jest ich niejednorodność. W omawianej grupie badawczej trudno znaleźć obiekty wpisujące się dokładnie w typowy format, za to pojawiają się druki wydłużone lub w kształcie kwadratu, bywają również wydania małe, wielkości pocztówki. Spojrzenie na książkę jako na obiekt artystyczny skutkuje projektowaniem publikacji o niejednorodnej wielkości kart, zarówno wewnętrznych, jak i okładowych, np. w książce *Janusz Mikołaj Szymański* (12), obwoluta jest znacznie mniejsza i nie zakrywa okładki, a w druku *Wieczór poezji Józefa Czechowicza* (22) obwoluta jest niesymetrycznie złamana i nie zakrywa nawet połowy bloku. Intrologatorska obróbka przewiduje różne nietypowe rozwiązania: zszywanie ręczne lub przewiązanie sznurkiem, leporello albo nawet zestaw luźnych kart zamkniętych obwolutą lub opaską.

Różnorodność projektów Rudnickiego dotyczy także aspektów typograficznych, stosuje on rozmaite układy typograficzne, czasem klasyczne i eleganckie

⁸ G. Nieć, *Bibliofilska gawęda Jana Strausa o erratach*, Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy, t. 15: 2001, s. 169–175.

⁹ E. Puzdrowski, *Wiersze: z Adamem Mickiewiczem i Tomaszem Mannem dla niemieckich przyjaciół / Gedichte mit Adam Mickiewicz und Thomas Mann den deutschen Freunden gewidmet*, tł. na j. niem. K. Dedecius, Gdańsk 1990.

z dużymi marginesami, kiedy indziej dynamiczne, szalone, z kolumnami obróconymi poziomo lub ukośnie, wprowadzające wiele porządków na jednej stronie. Często warstwy ilustracyjne i tekstowe przenikają się wzajemnie lub ilustracje są oblewane warstwą tekstową.

Omawiane druki dowodzą wielkiej świadomości wartości graficznej litery. Rudnicki poszukuje krojów czcionek odpowiednich dla poszczególnych tekstów. W publikacjach o treści spokojnej stosuje klasyczne kroje pisma, często antykwę szeryfową. W stylizacjach historyzujących dobiera kroje stylizowane na pisma gotyckie, dukt ręczny, pismo wycięte w drzeworycie lub na stare zużyte czcionki. Współgra z tym zróżnicowany sposób kreowania paginacji, z różnych krojów i wielkości czcionek, lokowanych w różnych miejscach, uzupełnianych ozdobnikami.

Rudnicki, jako świadomy bibliofil realizował projekty wyróżniające się w wielu obszarach. Przykładem tego jest druk *Z pieśni* K. I. Gałczyńskiego (3) gdzie obok ilustracji Mariana Stachurskiego zdecydował włączyć własne rysunki. Strukturę publikacji stanowi okładka i trzy składki. W składce centralnie zamieszczono tekst zasadniczy. Samych składek nie poddano zabiegom intronigatorskim. Posiadają luźną strukturę, której fakt ubogaca dodatkowo dwubarwna kolorystyka kart – na zewnątrz grafitowy, w środku jasny szary. Estetyczne kreowanie materii twórczej dotyka również brzegów kart, oddano tu bowiem naturalne krawędzie papieru czerpanego zachowując, bądź imitując *czyrpy*. Potwierdzają one oryginalność dzieła oraz jego rękodzielnicze wykonawstwo.

Druczek *Historia poszukiwania bibliofila znaczącego książki Sowizdrzałem...* (6) wydano w nakładzie 200 egzemplarzy. Wchodząc w relację z zawiłą historią prowadzonych badań bibliologicznych, autor składu typograficznego włączył fakty dokumentacyjne jako tło ilustracyjne. Druk ten jest mistrzowskim połączeniem tekstu, komentarzy, przypisów na równi ze starodrukową ilustracją drzeworytniczą oraz dokumentacją faktograficzną w postaci korespondencji i fotografii. Publikację stanowi jeden arkusz wydawniczy, złożony do formatu A4. W brązowej kartonowej okładce wycięto okienko z widokiem na stronę tytułową.

Drzeworytowe ilustracje ze starego druku¹⁰ obrazują bibliofilską podróż, wynikającą ze spotkań Lubelskiego Towarzystwa Miłośników Książki. W publikacji *Ray duszny i cielski albo opis podróży z Lublina do Rogóżna* (9) z pełną świadomością naśladowano układ typograficzny druków XVI-wiecznych. Sięganie po wypracowane przed wiekami klasyczne kompozycje typograficzne i ilustracyjne nie tylko tworzą pomost pomiędzy tym, co historyczne i współczesne. Stanowią potwierdzenie pracy warsztatowej mającej za cel wykonanie dzieła kompletnego¹¹. Wpleciona w ilustrację słowna zabawa dowodzi gawędziarskiego charakteru społeczności bibliofilskiej. Poświęcenie czasu na stworzenie kompozycji zawierającej stopki wydawnicze, incipit, finalik i erratę, a tu i ówdzie drukowane notki nawiązujące do *probatio penne* czy autografu otwierają isticie królewską ucztę dla znawców tematu.

¹⁰ Reprodukcyjne na podstawie: Biernat z Lublina, *Żywot Ezopa Fryga mędrca obyczajnego*, Wrocław 1981.

¹¹ O inspiracjach typograficznych i poszukiwaniach wzorców wydawniczych dla prac publikowanych współcześnie pisze: K. Krzak-Weiss, *Powrót do przeszłości. Inspiracje dawną książką we współczesnej typografii*, [w:] *W poszukiwaniu odpowiedniej formy. Rola wydawcy, typografa, artysty i technologii w pracy nad książką*, Wrocław 2012, s. 233–245.

II. 3. Ray duszny i cielski... Opracowanie graficzne i wybór ilustracji W. Rudnicki (9)

Źródło: Malinga Andrzej, *Ray duszny i cielski albo opis podróży z Lublina do Rogóżna i jakie były tego konsekwencje*, t. 5, Łódź 2010.

We wspomnianym wietnamskim erotyku (4) zmyślnie połączono grafikę exlibrisu z wierszem poetki. Smaku całości nadaje typografia nawiązująca do dalekowschodnich kompozycji. Zamieszczony centralnie znak sygnałny, typu *Gago-in* służący artystom do podpisywania dzieł, przesądza o randze druku.

II. 4. Ho, Xuan Huong, *Pochwała groty cac-co*. (4)

Źródło: Ho, Xuan Huong, *Pochwała groty cac-co*, tł. Franciszek Machalski, Warszawa: BARBARO-MANWŁODZIMIERZ, 2000.

Donchichoteria (16), dla której rysunki, opracowanie graficzne i typografię wykonał Rudnicki, ujawnia kolejny z zamysłów publikacji bibliofilskich. Introligatorska aranżacja Andrzeja Zbieranowskiego sprawia, że po „otwarciu stron” powstaje wachlarz.

Prowadzona przez Rudnickiego gra z czytelnikiem wcale nie ułatwia odbioru lektury, przeciwnie, często zmusza do znalezienia sposobu na odszyfrowanie tekstu, a nawiązująca do hipertekstów nielinearność pozwala czytelnikowi decydować o kolejności odbioru poszczególnych partii tekstu.

Archiwizacja i dokumentacja współczesnych druków bibliofilskich

Archiwizacja jest procesem polegającym na gromadzeniu, przechowywaniu oraz udostępnianiu nieaktualnych już i nieposiadających wartości użytkowej różnorodnych dokumentów, które jednakże mają wartość historyczną, dokumentalną albo kulturalną. Misja archiwizowania piśmiennictwa narodowego, wieczystego przechowywania dawnego i współczesnego dorobku umysłowego narodu polskiego jest podstawową funkcją Biblioteki Narodowej¹², zadanie to nałożono także na Bibliotekę Jagiellońską.

Do podstawowych zadań Biblioteki Narodowej, a konkretnie powołanego w 1928 r. Instytutu Bibliograficznego należy także prymarna rejestracja całej produkcji wydawniczej państwa. Jest ona publikowana w bibliografii narodowej (dla druków zwartych jest to Przewodnik Bibliograficzny), a wraz z uwspólnieniem bazy katalogowo-bibliograficznej – w całej bazie Biblioteki Narodowej (aktualnie obsługiwana przez wyszukiwarkę Omnis). W zadaniu rejestracji i udostępniania informacji o dokumentach wspierają Bibliotekę Narodową inne biblioteki, przede wszystkim grupa bibliotek naukowych tworzących wspólnie katalog centralny NUKAT.

Potrzebę kompleksowego gromadzenia piśmiennictwa narodowego zauważono już dawno, jednakże nie byłoby ono możliwe bez posiadania narzędzia umożliwiającego jego realizację, to jest egzemplarza obowiązkowego, czyli nieodpłatnie dostarczanego przez drukarnię lub wydawcę.

Pierwsze przepisy o egzemplarzu obowiązkowym (we Francji w 1537, w Wenecji w 1603, w Prusach w 1699, a w Wielkiej Brytanii w 1757 r.) miały na celu nie tylko gromadzenie, lecz także cenzurę produkcji wydawniczej. W Rzeczypospolitej prekursorem idei egzemplarza obowiązkowego był Józef Andrzej Załuski, postulujący w *Programma litterarium* (1732) rejestrację bieżącej produkcji wydawniczej opartą na egzemplarzach nadsyłanych przez drukarzy i autorów¹³. Starania Michała Jerzego Mniszcha, członka Komisji Edukacji Narodowej, która po śmierci J. A. Załuskiego objęła patronat nad Biblioteką Załuskich, doprowadziły w 1780 r. do podjęcia uchwały o obowiązku przekazywania egzemplarza każdego druku Bibliotece Załuskich, a wydawnictw wychodzących na terenie Wielkiego Księstwa

¹² Funkcje i zadania Biblioteki Narodowej, <https://www.bn.org.pl/bip/funkcje-i-zadania>.

¹³ J. A. Załuski, *Programma litterarium ad bibliophilos*, [reedycja] Warszawa 1972, s. 25–30.

Litewskiego Biblioteczce Akademii Wileńskiej¹⁴. Po rozbiorach prawo do egzemplarza obowiązkowego z terenu Królestwa Polskiego posiadała Biblioteka Publiczna przy Uniwersytecie (dziś Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego).

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w roku 1918 powrócono do idei egzemplarza obowiązkowego, który to przepis regulowano wielokrotnie w latach 1918, 1927, 1932, 1934¹⁵. Beneficjentem stała się nowo powołana Biblioteka Narodowa, na którą złożono misję archiwizowania oraz rejestrowania dorobku naukowo-kulturalnego narodu. Po wojnie utrzymano zasadę bezpłatnego dostarczania egzemplarza obowiązkowego¹⁶.

Obecnie obowiązujące przepisy pochodzą z lat 1996 i 1997¹⁷. Prawo do egzemplarza obowiązkowego ma 15 bibliotek, przy czym liczba egzemplarzy dostarczanych do Biblioteki Narodowej oraz Biblioteki Jagiellońskiej została podwyższona do dwóch, z których jeden jest przeznaczony do wieczystego przechowywania. W zakresie interesujących nas druków obowiązują następujące postanowienia: zwolnienie z dostarczania egzemplarza obowiązkowego obejmuje jedynie druki artystyczne o charakterze oryginału oraz druki przeznaczone do użytku osobistego, natomiast dla wydawnictw niskonakładowych (do 100 egz.) ograniczono liczbę dostarczanych egzemplarzy – tylko dla Biblioteki Narodowej oraz Biblioteki Jagiellońskiej po jednym egzemplarzu. Aby wykluczyć wątpliwości, wyraźnie stwierdzono, iż publikacje bibliofilskie podlegają przepisom o egzemplarzu obowiązkowym¹⁸.

Zakładając prawidłową realizację założeń systemu: ISBN – egzemplarz obowiązkowy – archiwizacja – rejestracja bibliograficzno-katalogowa, należałoby oczekiwać, że wszelkie współczesne publikacje znajdują się w zasobie Biblioteki Narodowej oraz Biblioteki Jagiellońskiej. Podjęto próbę sprawdzenia, czy system jest szczelny w segmencie publikacji bibliofilskich, a zatem wydawanych przez nieprofesjonalnych wydawców i w niskich nakładach, nie wyłączonych przecież jednak z omawianych regulacji. Badanie poszerzono o katalogi NUKAT oraz WorldCat, by sprawdzić, czy zbiory innych bibliotek mogą stanowić uzupełniające źródło dostępu do tych publikacji i informacji o nich. Wyniki przedstawiono w poniższej tabeli.

¹⁴ E. Gaberle, *Egzemplarz obowiązkowy na ziemiach polskich dawniej i dziś*, Lwów 1928, s. 35.

¹⁵ *Dekret w przedmiocie tymczasowych przepisów prasowych*, Dziennik Praw 1919, nr 14, poz. 186; *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 maja 1927 r. o prawie prasowym*, Dziennik Ustaw 1927, nr 45, poz. 398; *Ustawa z dnia 18 marca 1932 r. o bezpłatnym dostarczaniu druków dla celów bibliotecznych i urzędowej rejestracji*, Dziennik Ustaw 1932, nr 33, poz. 347; *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 lutego 1934 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych w sprawie bezpłatnego dostarczania druków dla celów bibliotecznych i urzędowej rejestracji*, Dziennik Ustaw 1934, nr 17, poz. 137.

¹⁶ *Rozporządzenie Ministra Oświaty z dnia 20 czerwca 1947 r. wydane w porozumieniu z Ministrami Administracji Publicznej, Ziemi Odzyskanych oraz Kultury i Sztuki w sprawie bezpłatnego dostarczania druków dla celów bibliotecznych i urzędowej rejestracji*, Dziennik Ustaw 1947, nr 64, poz. 374; *Ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach*, Dziennik Ustaw 1968, nr 12, poz. 63.

¹⁷ *Ustawa z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych*, Dziennik Ustaw 1996, nr 52, poz. 722; *Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 r. w sprawie wykazu bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania*, Dziennik Ustaw 1997, nr 29, poz. 161.

¹⁸ *Ustawa z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych*, art. 3, ust. 3, pkt. 3, art. 4, ust. 1, pkt. 3–4; *Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 r. w sprawie wykazu bibliotek*, załącznik 1, pkt. 7.

Tabela 1.

Lp.	Tytułatura	Biblioteka Narodowa	Biblioteka Jagiellońska	NUKAT (z wyj. BJ)	WorldCat
1	Białoszewski M., <i>Wywiad</i>				
2	Chmielowski A. (B.), <i>Dwie siedemdziesiątki</i>				
3	Gałczyński K.I., <i>Z pieśni Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego</i>				
4	Ho X. H., <i>Pochwała groty cac-co</i>				
5	<i>Kiedy się kocha</i>				
6	[Klein-Szymańska B.], <i>Historia poszukiwania bibliofila znaczącego książki Sowizdrzałem</i>	X	X	5	X
7	[Koman D.], <i>Dorota Koman</i>	X	X	1	X
8	Koman D., <i>Ten jest siódmy</i>			2	X
9	Malinga A., <i>Ray duszny i cielski albo opis podróży</i>	X			
10	Milczarek Z., <i>Szulzowska kaligrafia</i>			1	X
11	Miłosz C., <i>Trzy wiersze Czesława Miłosza inspiracjami dla trzech miedziorytów</i>				
12	Nowoszewski R., <i>Janusz Mikołaj Szymański</i>	X		3	X
13	<i>O piersiach Pieśń nad pieśniami, wyd. 2</i>				
14	<i>Piersi osiem Zbigniewa Dolatowskiego na każdy dzień tygodnia</i>				
15	Puzdrowski E., <i>Wiersze: z Adamem Mickiewiczem i Tomaszem Mannem</i>	X	X	3	X
16	Sadowski W., <i>Donchichoteria</i>	X		2	X
17	Straus J., <i>Dziady na Kaliskiej czyli pierwsza szopka bibliofilska TBP</i>				
18	Straus J., <i>Przygoda z erratą</i>	X	X	4	X
19	Tuwim J., <i>Łódź Tuwima</i>			1	X
20	Tuwim J., <i>Przy okrągłym stole</i>			1	X
21	Warszawa Kaliska – limeryki		X	X	X
22	<i>Wieczór poezji Józefa Czechowicza</i>			1	X
23	Wowro J., <i>Archanioł Michał strącający antychrysta do piekieł</i>	X		1	X

(Liczba w rubryce NUKAT oznacza liczbę bibliotek posiadających dany druk).

Tabela 2. „Arkadiana”

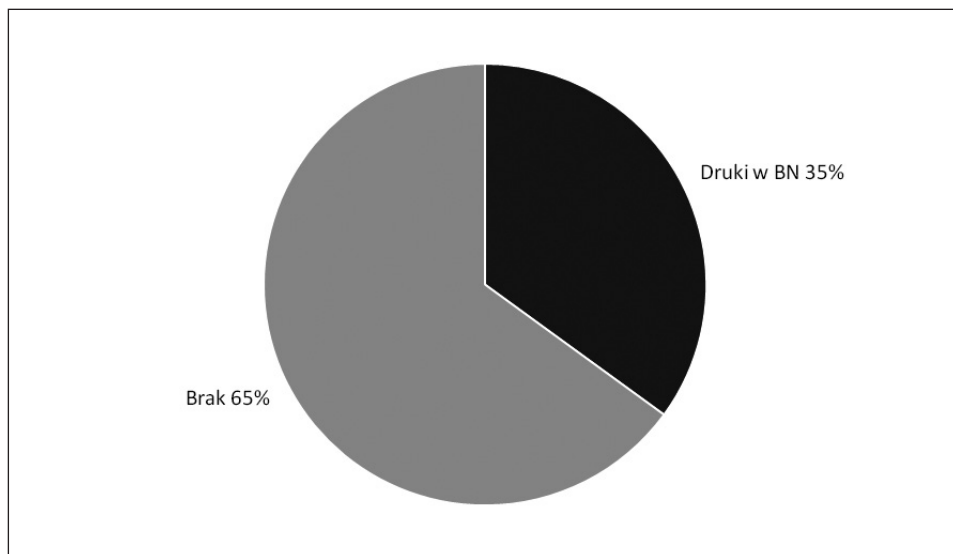
Lp.	Tytułatura	Biblioteka Narodowa	Biblioteka Jagiellońska	NUKAT (z wyj. BN)	WorldCat
24	Boy [Żeleński T.], <i>O tem co w Polsce dziejopis mieć powinien</i> , Nieco dziennik a nie nocnik				
25	Wyspiański S., <i>Uwagi nad „Poniatowskim” Askenazego</i>				
26	Lechoń J., <i>Dwa cienie</i>			3	X
27	Semkowicz A., <i>O tradycji zawodowej</i>				
28	<i>Arkadiana: Obywatel honorowy miasta Łodzi</i>				
29	Andrzejewski J., <i>Kuna Michał</i>			1	X
30	<i>Arkadiana: Bogurodzica</i>				
31	[Trembecki S.], <i>Przypadek siostry starszej opowiedziany siostrze młodszym</i>				
32	Wyspiański S., <i>Pociecho moja ty, książeczko</i>				
33	Pokorzyńska E., [Inc. W 1973 roku ...]				
34	<i>Ojciec nasz</i>				
35	<i>Arkadiana: Świętecznie i Noworocznie</i>				
36	Jarnuszkiewiczowa J., [Inc. Z pozoru ...]				
37	<i>Arkadiana jako czasopismo</i>		X	3	X

Obecność badanych druków bibliofilskich w zbiorach bibliotecznych jest niejednolita. Występuje różnica w obecności druków w Bibliotece Narodowej (8 pozycji) i Bibliotece Jagiellońskiej (10 pozycji). Nieszczęlny okazał się nawet system składający się z nadawania ISBN i żądania dostarczenia egzemplarza obowiązkowego: wśród czterech druków posiadających ISBN (7, 8, 15, 18) jeden, tj. *Ten jest siódmy* Doroty Koman (8) jest nieobecny zarówno w BN, jak i w BJ.

Odrębny problem przedstawia seria „Arkadiana”. Niektóre biblioteki stworzyły rekordy bibliograficzne dla poszczególnych zeszytów, inne skatalogowały ją jako wydawnictwo ciągłe, wprowadzając opis grupowy. Wartość informacyjna takiego opisu jest niewielka, wiadomo jedynie, że coś jest, nie wiadomo jednakże, ile i co. „Arkadiana” miały 13 zeszytów, redaktorzy nie utrzymali konsekwentnej numeracji, a każdy zeszyt ma własny tytuł i poświęcony jest innemu zagadnieniu. Aby rozpoznać stan obecności serii w Bibliotece Jagiellońskiej, skierowano tam szczegółowe zapytanie, w wyniku którego ujawniono obecność 9 z 13 zeszytów¹⁹. Kilka bibliotek dołączyło w katalogu NUKAT swoje egzemplarze „Arkadianów” do rekordu Biblioteki

¹⁹ Podziękowania dla p. Ewy Dąbrowskiej za realizację kwerendy.

Jagiellońskiej, bez dodatkowej kwerendy nie można jednak stwierdzić, ile i które zeszyty są obecne w tamtych zbiorach. Z tego względu nie uwzględniono tej serii w poniższej prezentacji statystycznej.

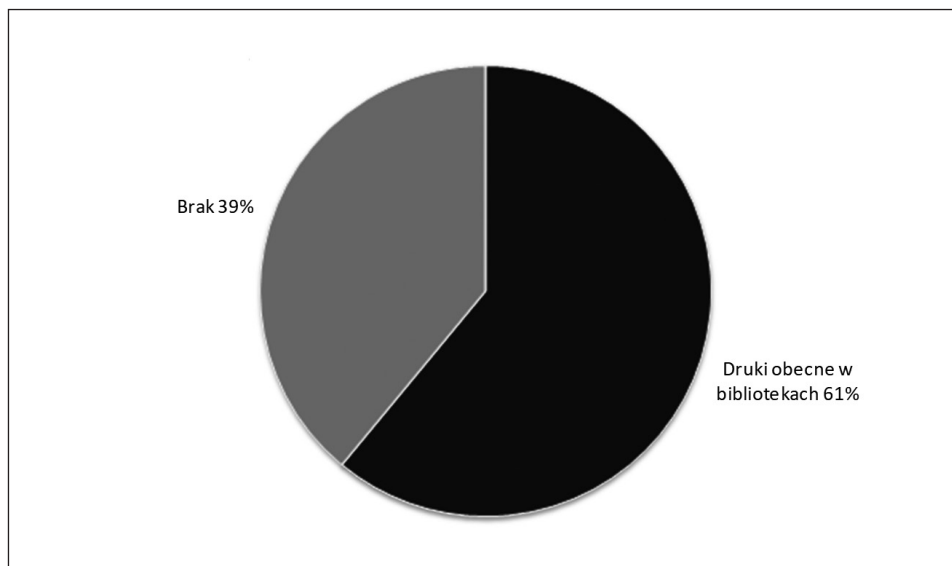

Wykres 1. Obecność druków W. Rudnickiego w zbiorach Biblioteki Narodowej

Źródło: opracowanie własne

Oprócz Biblioteki Narodowej oraz Biblioteki Jagiellońskiej badane druki odnaleziono w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (w liczbie ośmiu), Bibliotece Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (8), po 3–4 w Bibliotece Ossolineum we Wrocławiu, Bibliotece Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Lublinie, a po jednym druku odnotowano w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego, Bibliotece PAN w Gdańsku, Bibliotece KUL w Lublinie, Bibliotece Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy oraz w Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

W kilku przypadkach obserwujemy brak omawianych książek w BN i BJ, są natomiast obecne w innych zbiorach, co rejestruje zarówno NUKAT, jak i WorldCat: *Szulzowska kaligrafia* Zbigniewa Milczarka (10) oraz *Wieczór poezji Józefa Czechowicza* (22) znajdują się w Bibliotece Wojewódzkiej w Lublinie, *Łódź Tuwima* (19) w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego zaś *Przy okrągłym stole* Juliana Tuwima (20) w Bibliotece Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Z kolei ewenementem jest obecność książeczki *Ray duszny i cieleski* Andrzeja Malingi w Bibliotece Narodowej, a niewidoczność tego druku w WorldCat, który przecież automatycznie przejmuje opisy z BN.

Wykres 2. Prace W. Rudnickiego w polskich zbiorach bibliotecznych

Źródło: opracowanie własne

Jak wskazują powyższe zestawienia, biblioteki naukowe w niebagatelnym stopniu uzupełniają zasób druków zgromadzonych w Bibliotece Narodowej: podczas gdy tylko 35% badanych druków bibliofilskich znajdowało się w zbiorach narodowej ksiąźnicy, to aż 61% z nich, czyli o 26% więcej, można znaleźć, przeszukując także inne zbiory.

Obecność omawianych druków w bibliotekach zagranicznych przedstawia się następująco: wiersze Doroty Koman (7) znajdują się w The British Library, *Donchichoteria* Wacława Sadowskiego (16) w The British Library oraz w Biblioteca Nacional de España, natomiast *Przygoda z erratą* Jana Strausa (18) jest w zbiorach The British Library, Library of Congress, Harvard College Library oraz w University of Toronto Robarts Library.

Interpretacja wyników i wnioski

W wyniku przeprowadzonej analizy zawartości katalogów Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej, NUKAT i WordCat stwierdzono obecność niewielkiej części badanych druków w zasobach. Przyczyny nieobecności edycji bibliofilskich w zbiorach publicznych oraz w katalogach są różnej natury.

Pierwszym powodem jest nieświadomość bibliofilów, co do obowiązku przekazywania druków do bibliotek. Wydaje się, że ustawodawca zdawał sobie sprawę z tej niewiedzy i dlatego wyraźnie sformułował paragraf dotyczący właśnie publikacji bibliofilskich²⁰.

²⁰ Ustawa z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych, art. 3, ust. 3, punkt 3.

Wydawcą publikacji bibliofilskich w obecnej rzeczywistości nie są organizacje bibliofilskie, lecz indywidualne osoby. Druki przez nie wydawane nie są przeznaczone do publicznego rozpowszechniania, lecz rozdawane lub sprzedawane w zamkniętym gronie znajomych. Z tego względu mogą być traktowane jako druki prywatne do użytku osobistego, a jako takie w ogóle nie podlegają ustawie o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych.

Ostatnim problemem jest sposób postępowania z drobnymi drukami w bibliotekach: mogą one trafiać do zespołów dokumentów życia społecznego, a w konsekwencji nie podlegać katalogowaniu. Trudności w opracowaniu to jeszcze jeden powód, dla którego nawet druki znajdujące się w bibliotece mogą być nieobecne w systemie informacji katalogowej.

Pojawia się pytanie o stosunek bibliotek i bibliotekarzy do druków bibliofilskich. Obserwowano szeroką paletę zachowań: od zachwyty i pietyzmu dla niezwykłości i urody druków wyróżniających się na tle współczesnej produkcji wydawniczej, odmiennych od książek, z którymi na co dzień obcuje przeciętny czytelnik po brak zrozumienia i lekceważenie edytorskich drobiazgów, a nawet niechęć wynikającą z trudności pracy z takimi publikacjami.

Czy biblioteki są zainteresowane gromadzeniem druków bibliofilskich? Nawet jeśli tak, to problemem jest sposób ich pozyskiwania, a przede wszystkim, informacja o ukazujących się publikacjach. Druki wymykają się z systemu zapoczątkowanego nadaniem numeru ISBN, gdyż większość z nich go nie posiada. Zatem nawet Biblioteka Narodowa nie uzyskuje informacji o bibliofilskich nowościach i nie może wnioskować o ich nadesłanie.

Bibliofilscy edytorzy bynajmniej nie wzbraniają się przed przeznaczeniem egzemplarza dla biblioteki, nie wiedzą jednak, że i jak mieliby to realizować. Skuteczna byłaby większa aktywność bibliotekarzy, choćby przez śledzenie poczyznań środowiska bibliofilskiego. Czasem też biblioteka powinna zdecydować się na zakup publikacji, gdyż produkcja luksusowych druków niskonakładowych jest kosztowna i niesłuszne byłoby obarczanie prywatnych osób wszelkimi kosztami.

Pamiętajmy, że nieobecność całego sektora książki bibliofilskiej w zasobach bibliotek powoduje, że ekskluzywna książka pozostaje nieznana dla szerszego grona czytelników. Co więcej, czytelnik pozbawiony jest nawet możliwości dowiedzenia się o istnieniu tego typu wydawnictw. Brak druków o dużej wartości artystycznej w narodowym zasobie archiwalnym jest uszczerbkiem w obrazie kultury narodu nie tylko w dzisiejszym oglądzie, lecz także w oczach przyszłych pokoleń.

Bibliografia

Funkcje i zadania Biblioteki Narodowej, <https://www.bn.org.pl/bip/funkcje-i-zadania> (dostęp 06.08.2019).

Gaberle, Eustachy. 1928. *Egzemplarz obowiązkowy na ziemiach polskich dawniej i dziś*. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Gomulicki, Juliusz Wiktor. 1998. *Bibliofilstwo i bibliomania. Z galerii warszawskich kolekcjonerów*. W: *Bibliofilstwo warszawskie* („Sesje Varsavianistyczne” 7), 7–35. Warszawa: BPW.

Krzak-Weiss, Katarzyna. 2012. *Powrót do przeszłości. Inspiracje dawną książką we współczesnej typografii*. W: *W poszukiwaniu odpowiedniej formy. Rola wydawcy, typografa, artysty i technologii w pracy nad książką*, red. M. Komza, 233–245. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Mitchell, Michael. Wightman, Susan. 2012. *Typografia książki. Podręcznik projektanta*, Kraków.

Nieć, Grzegorz. 2001. *Bibliofilska gawęda Jana Strausa o erratach*. *Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy*, 15: 169–175.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 r. w sprawie wykazu bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania, 1997. „Dziennik Ustaw”, nr 29, poz. 161.

Skrzypczak, Andrzej. 2013. *Quo vadis bibliophiliae? Konspekt*, 2: 53–56.

Sowiński, Janusz. 1982. *Sztuka typograficzna Młodej Polski*, Wrocław: Osolineum.

Szłapińska, Danuta. 2018. *Archiwizacja i dokumentacja współczesnych druków bibliofilskich na przykładzie twórczości Włodzimierza Rudnickiego*, praca licencjacka, prom. Z. Kropidłowski, Bydgoszcz: Uniwersytet Kazimierza Wielkiego.

Ustawa z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych. 1996. *Dziennik Ustaw*, nr 52, poz. 722.

Załuski, Józef Andrzej. 1972. *Programma literarium ad bibliophilos* [reedycja]. Warszawa: Biblioteka Narodowa.

Przysłany: 28 VI 2019

Zaakceptowany: 21 VIII 2019

Agnieszka Biały

University of Silesia in Katowice, Poland. Faculty of Philology

e-mail: agnieszka.bialy@us.edu.pl

ORCID ID: 0000-0002-9752-6652

Elżbieta Pokorzyńska

Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland. Institute of Social Communication and Media

e-mail: e.pokorzynska@ukw.edu.pl

ORCID ID: 0000-0001-7918-8226

Danuta Szłapińska

Provincial and Municipal Public Library under the name of Witold Bełza in Bydgoszcz, Poland

e-mail: danutasz47@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4379-5838

Agnieszka Biały, PhD., is a senior lecturer at the Department of the History of the Book and Libraries at the University of Silesia in Katowice. Her area of scientific interest is the history of bookbinding craft, antique library collections and book art. She published articles on the following topics: *Description and cataloging of antique book bindings - review of existing methods* (2010), *Variants of image book cutters on the 16th-century book bindings in the Historical Library of Pauline Fathers in the Jasna Góra Monastery in Częstochowa. Analysis of compositions and iconographic themes of selected book embossings* (2015). *Identification and security of the collection. Labelling systems for library collections - a historical and contemporary perspective* (2019).

Elżbieta Pokorzyńska, PhD, is an adjunct at the Institute of Social Communication and Media at Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz. In her research, she deals with framing issues, in addition to numerous articles she published: *Aleksander Semkowicz 1885-1954: bookbinder, expert on Adam Mickiewicz's literature, bibliophile* (1992), *From the history of the bookbinding office of the Provincial and Municipal Public Library under the name of Witold Bełza in Bydgoszcz* (2013) and *Jan Recmanik 1874-1949: artist- bookbinder* (2014). She also dealt with bibliophilic topics in the following articles: *Cards from the history of the Polish Bibliophile Society in Warsaw. Meetings* (2008), *When a librarian is a bibliophile: Henryk Filipowicz-Dubowik (1930-2015)* (2017), and as the curator of the exhibition 'Prints of Warsaw bibliophile societies 1921-1996' (1997).

Danuta Szłapińska, LIC., is a librarian employed at the Provincial and Municipal Public Library under the name of Witold Bełza in Bydgoszcz. She addresses issues connected with libraries. She published articles in "Universitas Gedanensis": (2015), [review] *About libraries my way* J. Wojciechowski (2015), *The Chronicle of the Library as material documenting the library's activities in the period from 1951 to 1973* (2016); she appeared at a scientific conference with the paper "The librarian's role and tasks in the library for children in the light of the Library Chronicle" (2017).

Problems of archiving and documentation of bibliophile prints on the example of the works of Włodzimierz Rudnicki

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/FT.2019.006>

The text is available under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).

Keywords: bibliophilic prints; bibliophily; Włodzimierz Rudnicki; archiving; compulsory copy; Jagiellonian Library; National Library; NUKAT

Summary. **Aim:** Bibliophile publications are characterized by extraordinary aesthetic values. Włodzimierz Rudnicki's contribution to the creation of contemporary Polish bibliophile editions is significant. Although bibliophilic prints are subject to compulsory copy regulations, they are scarcely present in library collections. **Research method:** Using the analytical, descriptive and historical-artistic methods, Rudnicki's design output was shown. Statistical material was collected by searching catalogue databases; then it was analyzed. **Results/Conclusions:** Library resources are incomplete as far as the bibliophile publishing segment is concerned, which not only limits access to them, but it also constitutes a damage to archival material, preserved for future generations. To counteract this phenomenon, librarians must take other steps that go beyond the current legal system.

Agnieszka Biały

Schlesische Universität in Kattowitz/Katowice, Polen. Fakultät für Philologie

e-mail: agnieszka.bialy@us.edu.pl

ORCID ID: 0000-0002-9752-6652

Elżbieta Pokorzyńska

Kazimierz Wielki-Universität in Bydgoszcz, Polen. Fakultät für

Verwaltungswissenschaften und Sozialwissenschaften

e-mail: e.pokorzynska@ukw.edu.pl

ORCID ID: 0000-0001-7918-8226

Danuta Szlapińska

Provinz- und Stadtbibliothek unter dem Namen Witold Belza in Bydgoszcz,
Polen

e-mail: danutasz47@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4379-5838

Dr. Agnieszka Biały ist Dozentin an der Abteilung für Buch- und Bibliotheksgeschichte der Schlesischen Universität in Kattowitz/Katowice. In ihr Forschungsinteresse fallen die Geschichte der Bindekunst, die historischen Bibliotheksbestände sowie die Buchkunst. Sie publizierte Beiträge u.a. zu den folgenden Fragen: *Opis i katalogowanie zabytkowych opraw książkowych – przegląd dotychczasowych metod* (2010; Die Beschreibung und Katalogisierung historischer Bucheinbände – Übersicht über die bisherigen Methoden), *Warianty radełek wizerunkowych na szesnastowiecznych oprawach książkowych w Zabytkowej Bibliotece oo. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie. Analiza kompozycji i tematów ikonograficznych wybranych tłoczeń* (2015; Unterschiedliche Prägung von Bildnissen auf den Bucheinbänden des 16. Jahrhunderts in der Historischen Pauliner-Bibliothek in Klarenberg in Tschenstochau. Die Analyse der Kompositionen und ikonografischer Themen ausgewählter Hohlprägungen). *Identyfikacja i bezpieczeństwo kolekcji. Systemy znakowania zbiorów bibliotecznych – perspektywa historyczna i współczesna* (2019; Die Identifizierung und Sicherheit der Bestände. Die Kennzeichnungssysteme der Bibliotheksbestände – aus historischer und moderner Sicht).

Dr. Elżbieta Pokorzyńska ist Dozentin am Lehrstuhl für Wissenschaftliche Information und Bibliologie der Kazimierz-Wielki-Universität in Bromberg. In ihrer Forschung beschäftigt sie sich mit der Einbandkunde, sie veröffentlichte u.a.: *Aleksander Semkowicz 1885–1954: introligator, mickiewiczolog, bibliofil* (1992; Aleksander Semkowicz 1885–1954: Buchbinder, Kenner von Adam Mickiewicz, Bibliophile), *Z dziejów introligatorni Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. dr. Witolda Belzy w Bydgoszczy* (2013; Aus der Geschichte der Woiwodschaftsbuchbinderei und der Öffentlichen Witold-Belza-Stadtbibliothek in Bromberg) sowie *Jan Recmanik 1874–1949: artysta introligator* (2014; Jan Recmanik 1874–1949: Künstler Buchbinder). Sie setzte sich auch mit den bibliophilen Fragen auseinander: *Kartki z dziejów Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie. Spotkania* (2008; Die Ausschnitte aus der Geschichte der Gesellschaft der Polnischen Bibliophilen in Warschau. Treffen), *Gdy bibliotekarz jest bibliofilem: Henryk Filipowicz-Dubowik (1930–2015)* (2017; Wenn der Bibliothekar Bibliophile ist: Henryk Filipowicz-Dubowik (1930–2015)), war auch Kuratorin der Ausstellung „Druki warszawskich towarzystw bibliofilskich 1921–1996” (1997; Drucke der Warschauer Bibliophilengesellschaften 1921–1996).

Mag. Danuta Szłapińska ist Bibliothekarin in der Öffentlichen Witold-Belza-Woiwodschafts- und Stadtbibliothek in Bromberg. Sie beschäftigt sich mit dem Bibliothekswesen und veröffentlichte bisher Beiträge in der Zeitschrift „Universitas Gedanensis“: *Rozwój biblioteki bez e-booków?* (2015; Bibliotheksentwicklung ohne e-Books?), [Rez.] *O bibliotekach po mojemu* J. Wojciechowskiego (2015; Über die Bibliotheken aus meiner Sicht von J. Wojciechowski), *Kronika biblioteki jako materiał dokumentujący działalność biblioteki w okresie od 1951 do 1973 roku* (2016; Die Bibliothekschronik als Dokumentationsmaterial der Bibliothekstätigkeit seit 1951 bis 1973). Sie hielt ein Referat zum Thema „Rola i zadania bibliotekarza w bibliotece dla dzieci w świetle Kroniki bibliotecznej“ (2017; Die Rolle und die Aufgaben eines Bibliothekars in der Kinderbibliothek im Lichte der Bibliothekschronik).

Zur Archivierung und Dokumentierung der bibliophilen Drucke am Beispiel der Arbeiten von Włodzimierz Rudnicki

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/FT.2019.006>

Dieser Text wird unter der Creative Commons-Lizenz Namensnennung-Keine Bearbeitungen 4.0 International (CC BY-ND 4.0) veröffentlicht.

S **tichworte:** bibliophile Drucke; Bibliophilie; Włodzimierz Rudnicki; Archivierung; Pflichtexemplar; Jagiellonen-Bibliothek; Nationalbibliothek; NUKAT

Z **usammenfassung. These:** Die bibliophilen Veröffentlichungen zeichnen sich durch einen hervorragenden ästhetischen Wert. An der Entstehung der modernen polnischen bibliophilen Editionen nimmt größtenteils Włodzimierz Rudnicki teil. Obwohl die bibliophilen Drucke als Pflichtexemplar zu betrachten sind, sind sie in den Bibliotheksbeständen seltener vertreten. **Forschungsmethode:** Mithilfe von analytisch-beschreibenden und historisch-künstlerischen Methoden schilderte man das Schaffen W. Rudnickis. Das statistische Material sammelte man während der Recherche in den Katalogdatenbanken. Anschließend wurde es analysiert. **Ergebnisse/Schlussfolgerungen:** Die Bibliotheksbestände im Bereich der bibliophilen Veröffentlichungen sind unvollständig, was nicht nur den Zugang der heutigen Benutzer zu ihnen einschränkt, sondern sich auch auf das Archivmaterial, das für die nächstkommenden Generationen aufbewahrt wird, negativ auswirkt. Um dieser Erscheinung vorzubeugen, müssen die Bibliothekare nach anderen Lösungen jenseits des derzeitigen Rechtssystems suchen.